

Краплі

Анатолій Дрофань

Усе трапилось якось зовсім несподівано. Батько Саньки прийшов увечері із заводу і, скидаючи біля вішалки кашкета, весело сказав: — Ну, жінко, збирайся в дорогу, поїдемо в село. Партком цеху рекомендує мене на голову колгоспу.

...Санька всі свої одинадцять років прожив у місті, і тепер у селі Кринички, куди приїхав з сім'єю, все здавалося йому новим і незвичайним. Поселилися вони в центрі села, недалеко від крамниці, в невеликому будиночку під залізним дахом. Дві кімнати і сіни були свіжопобілені, долівка старанно повіхтована.

В палісаднику, супроти вікон, на високих гінких стеблах яріли червоні ружі, стриміли зелені гострі списи півників.

Мати кілька днів наводила порядок у хаті: розставляла меблі, розв'язувала вузли з білизною, одягом, відкривала ящики, в яких були запаковані різні дрібні речі. При цьому вона майже цілий день наспівувала пісень. І в голосі її, як здавалося Саньці, бринів тихий смуток.

Все чомусь не ладилось в неї. Карнизи, які вона хотіла почепити над вікнами, мереживні гардини виявилися непомірно великими. В заводській просторій трикімнатній квартирі вікна були щонайменше втричі більші за ці. Килим, котрий лежав у них у спальні, тут, в сільській хаті, ніде було розіслати, і мати, посипавши його нафталіном, згорнула, перев'язала мотузком, винесла в комірку.

Невесело було і в Саньки на душі. Його, звичайно, ні крихти не хвилювали ні килим, ні гардини. Хлопцеві найперше жаль було, що телевізор, перед яким він раніше просиджував цілі вечори, мати накрила скатеркою і він править тепер за звичайнісінький туалетний столик. Чудесний радіоприймач "Мир", що ловив цілісінький світ, тут теж зовсім не потрібен: в Криничках немає електрики.

Санька перших два дні майже не виходив з хати: лежав на дивані з книжкою в руках. Товариші, проводжаючи його в село, подарували новеньку, в голубій коленкоровій оправі, з багатьма малюнками книжку Жюль Верна "80 тисяч кілометрів під водою". Іншим разом Саньку й за вуха не відтягнули б від неї. А тепер ось два дні тримав її в руках, а встиг прочитати якихось двадцять сторінок, та й з того мало що запам'ятав. Дивився у книгу, а перед очима невідступно стояв Київ, вулиця, на якій він жив, будинок, подвір'я. Йому уявлялося, як зараз хлопці там, у їхньому дворі, ганяють м'яча, а потому, захекані, спітнілі, полягають на спориші під крислатою тополею, і хтось із них, розмахуючи руками, почне розповідати про останню футбольну зустріч на стадіоні, про неймовірну спритність воротаря... Ех, хлопці, хлопці, коли б ви знали, як скучив за вами Санька за цих кілька днів! Були б крила, птахом би до вас полетів...

Але на третій день Саньці все ж стало нудно лежати на дивані. Він відклав Жюль Верна, пішов на подвір'я, в сад. Коли повертався звідти, на вулиці хтось тихенько свиснув. Біля воріт над лісою Санька побачив дві хлопчачі голови: одна простоволоса з

розкуйовдженим чорним чубом, друга в картузі з низько насунутим на лоба козирком.

Санька зупинивсь, якусь хвилину дивився на них. А ті теж не спускали з нього очей.

— Іди сюди,— обізвався чубатий.

Санька спроквола підійшов.

— Здоров! — гукнув той, що був у кашкеті.

— Драстуйте.

— Ти чого не виходиш на вулицю?

Санька,— в сірих коротеньких штанцях на шлейках, білій сорочині,— не знав, що відповідати, здвигнув плечима.

— Ти не бійся, виходь до нас гулять. На рибу підемо... А то можемо чкурнуть до діда Кирила в сад. В нього, брат, яблука... Ну просто мед з медом.

Через якихось десять хвилин вони вже сиділи в дворі на спориші.

За тиждень Санька взнав майже всіх хлопців на вулиці, а з цими двома: чубатим Колькою Маринчиком і Льонькою Пастухом, що носить насунутого на лоба картуза і цвірка слиною крізь зуби, — навіть встиг потоваришувати. Вони такі диваки: без кінця розпитували в нього про трамвай, тролейбус. Та найбільше їх захоплював телевізор, що стояв у Саньчиній хаті, накритий скатеркою. Хлопці подовгу розглядали великий темно-коричневий ящик з віконцем посередині, все допитувалися :

— А кіно теж можна у нього дивитися?

— Та я ж кажу, скільки хоч...— пояснював Санька, поблажливо зиркаючи на товаришів.— Мені вже аж набридло. 1 сьогодні кіно, і завтра...

— І білетів не треба купувать?

— Та які там білети, покрутив ручку — і дивись.

Хлопці презиралися між собою, заздрісно хитали головами: от, мовляв, штука.

— Ну, а футбол як? Теж усе видно? — допитувався Колька Маринчик, вертячи своєю чуприною перед матовим віконцем телевізора.

— Та ще краще, ніж на стадіоні. Бо там сидиш десь угорі, перед тобою чиясь спина, ніякого чорта не видно. А тут отак...

Санька ставить за метр перед телевізором стілець, поважно сідає, заклада ногу на ногу:

— Отак і дивишся. І все як на долоні.

Хлопці теж сідають по черзі на стілець, закидають ногу на ногу, вдивляються в сіре віконце телевізора. От би сталося чудо, щоб у ньому спалахнув вогник і воно все засвітилося чудесним сяйвом. Але чуда немає. Сіре віконце телевізора, як і раніше, байдуже дивиться на хлопчаків.

Вони знову поперемінно зітхають, починають навперебій розмірковувати, як би його все ж примусити працювати цю хитру штуку.

— А що, коли б з клубу принести батареї?

— Ні, нічого не вийде,— пояснює Санька,— не потягне.

Хвилину мовчать.

— Тоді попросити у Миколи Кононова акумулятор від автомашини.

— Все одно мало.

— Ну ще від одного авто акумулятор.

— Теж мало. Взагалі, треба струм від електростанції.

Тоді хлопці, почухуючи потилиці, майже в один голос із обуренням заговорили:

— От ти, чорт забери... Ну коли вже в нас у Криничках побудують електростанцію?

Та?

А Санька, все більше запалюючись, бажаючи ще чимось вразити своїх слухачів, вів далі:

— Одного разу показували матч московського "Спартака" і нашого київського "Динамо". Наші як почали давати їм! Один гол, другий, третій, четвертий, п'ятий... І все на суху.

Хлопці слухають, очей не зводять із Саньки, задоволено посміхаються. Але Саньці уже й цього мало.

— Тоді їх воротар,— продовжував він,— як розсердиться, як гильне м'яч. Він через усе поле летить, летить... Бачу я, ну прямісінько в телевизор. Знаєте, ну точно сюди. І тільки бац! — прямо в скло,— збрехав Санька і оком не зморгнувши.— Воно тільки дзень!..

— Та ну,— присів Колька Маринчик, у захваті схопивши обома руками чорну чуприну,— оце здорово.

Воно б усе так і зійшло, тільки Льоньку Пастуха сплоха не проведеш. Він примружив око, цвіркнув слиною крізь зуби, глянув з-під козирка на телевізорний екран, на Саньку, запитав:

— А потім його що — засклили наново?

Санька відчув насмішку. Якусь секунду подумав, дивлячись кудись убік мимо хлопчачих голів, почав викручуватись:

— Та ні, то тільки так здалося. Воно, звичайно, м'яч теє... міг і розбити, та тільки його хтось вчасно перепинив рукою.

Може, тому, що Санька бачив багато такого, чого не знають сільські хлопці, тільки якось зразу він став

серед них своєю людиною. Чи йшла компанія на річку, чи мандрували в ліс драти сорочачі гнізда, чи на клеверище ловити зайча — ніщо не обходилося без нього.

Звичайно, Санька знає більше від сільських підлітків і про трамвай, і про телевизор, і ще про багато різних речей. Але ось, заплющивши очі, вгадати, яка птичка співає в кущі, він не може. В нього не вистачає сили злізти за кілька хвилин на голу, без єдиного сучка, високу осичину, на якій сорока прилаштувала гніздо. Йому страшно, стоячи на повний зріст, гнати по ріці веслом човна або зіскочити на лоша і, тримаючись за гриву, стрімголов летіти на ньому по полю. В усіх цих ділах Санька пасує перед своїми новими товаришами. Але хлопці ніколи не докоряють йому. Вони навперебій один з-перед одного вчать Саньку і лазити по деревах, і їздити на лошатах, і пізнавати пташині голоси.

* *

*

Одного разу хлопці вирішили піти до діда Кирила в колгоспний сад по яблука. Колька Маринчик, у вилинялій майці, в чорних штаненятах із підкачаними холошами, глянув на Саньку, змовницьки хитнув головою — ходім, мовляв. Санька вагався. Красти — воно якось незручно. Якщо хлопці хочуть яблук, можна ж набрати в нього, Саньки. У сінях у них стоїть ціла корзина білого наливу.

Хлопці засміялися.

— Теж мені придумав,— зневажливо закопирісав губу Льонька Пастух, — їсти свої яблука... Ха-ха... В діда Кирила є такі, що ти зроду не пробував.

Він відійшов на крок від Саньки, зневажливо кинув через плече:

— Скажи просто, що страшно. Боягуз...

Саньку боляче, мов шпичаком, вкололи ті слова. Він злегка зблід, насупив брови:

— Ну, ти обережніше, бо я за таке тобі...

Він зціпив кулаки, блиснув на Льоньку гнівним поглядом, хотів було кинутися на нього, але на дорозі став Колька Маринчик. Його кирпате в ластовинні обличчя сміялося. Він узяв Саньку за руки, неквапливо промовив:

— Чого ж ти кокошишся, Льонька сказав правду, тобі страшно.

Санька звільнив свої руки.

— Ну, коли так,— сказав із притиском,— ходімте, а там побачимо, хто з нас боягуз.

Він перший пішов у напрямі до колгоспного саду. Хлопці, збиваючи босими ногами куряву, мовчки зашвидкували слідом за ним.

Великий колгоспний сад, обкопаний ровом, на якому поросла колюча дерева, був за селом. Хлопці скрадливо зайшли до нього з поля і, щоб не викликати ніякої підозри в сторожі, метрів двісті проповзли на животах один за одним: попереду Колька Маринчик, за ним Санька, потім Льонька Пастух та інші хлопці. Конюшина саме квітнула, і лан був схожим на розмаїте червонасте озеро, що дзвеніло, переливалося тисячами бджолиних голосів.

У Саньки вже боліли коліна, натомилися руки, неймовірно щемів лоб, ужалений бджолою, хотілося трохи спочити. Але Колька все ліз і ліз уперед, Саньці соромно було відстати, щоб хлопці знову не почали насміхатися над ним, і він напружував усі сили. Коли дісталися до канави, кілька хвилин озиралися навколо — чи немає поблизу діда Кирила. Але навкруг лежала тиша. Тільки в саду то там, то там погупували

13 А. Дрофань

197

яблука, десь кувала зозуля, відраховуючи комусь щасливі роки, як і раніше, дзвеніло клеверище, та ще біля куреня, серед саду, побризкував цепом собака.

— Значить, так, — сказав Колька пошепки. — Ти, Санько, залишаєшся тут на сторожі, а ми двинемо далі до білого наливу. Тільки ж не спи, яка небезпека — свисни. Зрозумів?

Колька був зосереджений, серйозний, його чорні сторожкі очі поблискували

відвагою, в голосі звучала рішучість.

— Зрозумів,— хитнув головою Санька.

— Ну, вперед! — скомандував Колька.

Хлопці полізли один за одним в сад, а Санька, присівши в кущі дерези, зірко оглядався навколо. Поблизу не було ні душі, але в Саньки чомусь несамовито калатало серце. Ех, як все ж таки в цю хвилину він заздрих Кольці Маринчику! Ось він, Санька, лежить у канаві і хвилюється, а в Кольки стільки спокою, відваги, впевненості. Молодець, просто-таки молодець Колька.

Санька побачив, як хлопці один за одним, мов білки, полізли на дерева. Він усміхнувся, зраділо потер руки.

Над головою пролетіла зозуля і, не помітивши Саньки, сіла на крайню яблуню. Хлопець з цікавістю розглядав її сіре вбрання. Птиця хвилину посиділа, потім витягнула дзьобик:

— Ку-ку... Ку-ку...

В ту ж мить раптом затріщала дереза. Зозуля злякано вдарила крильми, полетіла. І тільки Санька підняв голову, як чиясь дужа рука схопила позаду за комір сорочки. Це був дід Кирило, в полотняних штанях, брилі, з маленькими довгастими окулярами, зачепленими нитками за вуха.

— А-а, так це тут, значить, уже й інженер разом з нашими лоботрясами,— сказав дід Кирило, дивлячись на Саньку поверх окулярів. — А ходи-но сюди, голубчику!

Саньку наче хто облив окропом, ogrів люшнею по голові. Він схопився на ноги, хотів було вирватися, утекти, але кістлява рука діда Кирила, ніби кліщами, тримала його. Тоді Санька, згадавши про хлопців, швидко заклав у рота чотири пальці і свиснув так, що аж у самого позакладало вуха. В ту ж мить в саду затріщало, зашуміло, і хлопці, гублячи із-за паху яблука, з усіх сил кинулися навіки.

— Е, та ти свистать добре вмієш,— сказав дід Кирило, беручи його за руку,— ану лишень ходімо до куреня, ближче познайомимось із тобою.

І як Санька не пручався, дід Кирило повів його до куреня, де, рвучись на цепу, люто гавкав собака.

* *

*

Того дня батько Саньки прийшов додому пізно увечері, стомлений і якийсь задумливий. Ходив він, як і на заводі, в темно-синій куртці і чорних штанях. Куртка за чотири місяці, що він у колгоспі головою, встигла на спині вигоріти, плями від мастил на кашкеті і штанях припали пилом. Батько повечеряв, сів на диван, запалив цигарку і, затагуючись димом, сказав:

— Ну, Санько, як же ти тут поживаєш, чим займаєшся? Бачиш, діла в мене дуже багато, ніколи навіть з тобою як слід поговорити.

Санька зашарівся: невже батько знає, що він піймався сьогодні в саду на крадіжці?

— Нічого, живу помаленьку.

— Сідай сюди, ближче до мене.

Санька сів. Двері в сіни і ганок були розчинені, в них широким струменем вливалася вільгість вечора з пахощами заросених трав. На вулиці, якраз під двором, сиділи дівчата і співали протяжну пісню.

— Ну, так говори, як діла,— батько уважно подивився на Саньку.— Що хорошого встиг зробити за цей час?

— А що ж мені робить? На рибалку з хлопцями ходимо, сорочачі гнізда в лісі деремо.

Мати, наливаючи в тазок окропу, в якому збиралася мити посуд, зауважила:

— Сьогодні прийшов додому, штани геть вичовгані в землю та зелень, ніби він на колінах танцював.

— Де ж це ти, сину, лазив? — запитав батько.

"Знає,— подумав Санька,— мабуть, зустрівся з дідом Кирилом, і той все йому розповів. Ні, треба по-чесному признатися. Але якщо батько нічого не знає, це значить — виказати хлопців. Ні, це не по-товариському".

В Саньки з блискавичною швидкістю клубочилися думки, боролися сумніви. А батько не квапив, ніби спеціально давав можливість усе обміркувати, зважити. Він дістав зі столу попільничку, поставив її на качалку дивана, оббив на цигарці попіл, знову затягнувся.

"Ні, не скажу", — вирішив Санька і, спокійно зітхнувши, промовив:

— З хлопцями гралися...

— Але ж треба це так робити, щоб не завдавати мамі зайвої роботи.

"Не знає, і добре, що я сам не розпатякав", — подумав Санька.

Гаряче сказав:

— Ні, мама нічого не робитиме, я сам їх виперу.

— Ну, добре,— задумливо промовив батько.

На вулиці дівчата співали все ту ж протяжну пісню. Заскрипів журавель біля колодязя — мабуть, хтось прийшов по воду. Стиха побрязкував посуд у материних руках.

— Я хотів запитати тебе, Санько,— продовжував батько,— чи знаєш ти, чому я залишив завод, на якому працював п'ятнадцять років, місто і приїхав сюди, в Кринички, в далеке від залізниці, від районного центру село?

— Звичайно, знаю,— відповів Санька,— ти приїхав сюди головою колгоспу.

— Правильно, Санько! Послали мене в село робітники заводу. Ти ж сам бачиш, що в Криничках люди ще живуть відстало. Електрики немає. В багатьох хатах земляна підлога. За роботу люди одержують мало. Чому? Про це багато треба говорити, але я скажу тобі якнайкоротше: в Криничках довгі роки верховодили нікчемні люди — п'яниці, хабарники, нероби. Виряджаючи мене, робітники заводу говорили: дивися ж, товаришу Коваленко, зроби все для того, щоб колгоспники Криничок зажили врешті, як і ми,— культурно та заможного.

Батько заклав ногу на ногу, зіперся ліктями на коліно і якусь хвилину дивився на позбивані, обдерті носки своїх черевиків. Потім пожадливо двічі підряд затягнувся,

погасив цигарку в попільничці і продовжував:

— Будь-якої хвилини, Санько, робітники можуть викликати мене і запитати: а розкажи, товаришу Коваленко, що ти хорошого зробив для народу? Що я скажу? Почав будувати в колгоспі два корівники, заклав фундамент сільського клубу, колгоспні теслярі поставили нові хати для удов Палажки Дудки і Теклі Устенко і для престарілого колгоспника Данила Петровича Іванченка, чотири сини якого не повернулися з війни. Тепер колгоспники одержують за працю не по закінченні року, а кожен місяць, як і робітники на заводі. Дав по шапці всім трутням у селі, що наживалися з чужої праці, всіляко підтримую і допомагаю чесним трудівникам. Все це, звичайно, тільки початок. Я мрію, Санько, щоб колгоспники, як і робітники на заводі чи працівники радгоспів, працювали по вісім годин на день,— а не так, як зараз, — світловий день. Мрію, щоб у Криничках у кожній хаті була електрика.

Батько помовчав^ знову задумано продовжував:

— І вона обов'язково засяє в наших Криничках. Тоді й ти, Санько, і всі колгоспники зможуть включити і телевізори, і радіоприймачі. Розведемо нові стада худоби, щоб криничанські діти уволу пили молока. Посадимо молоді сади...

Батько встав, заклав руки в кишені, пройшовся по кімнаті. Санька давно вже не бачив його таким замріяно-схвилюваним. Він, здається, ще ніколи не говорив з Санькою так, як сьогодні, мов рівний з рівним, дорослий з дорослим. Батько знову взяв із пачки на столі цигарку, закурив. Потім сів на диван і, дивлячись синові в очі, сказав:

— Я комуніст і звітую партії. Ти, Санько, — піонер. І може так трапитись, що одного дня одержиш з міста, зі своєї школи від товаришів листа з проханням приїхати до них у гості. Тоді піонерська організація може сказати тобі: ну, піонер Санька Коваленко, розкажи піонерській дружині, що ти хорошого зробив для народу в селі. Ось мені й хотілося б знати, як ти відповідатимеш на це запитання.

Слухаючи батькові слова, Санька раптом відчув, як кров гарячою хвилею хлюпнула до обличчя,, пекучий клубок сорому ворухнувся в грудях і, все обпікаючи, поволі поповз до горла. Санька опустил голову, убитим голосом сказав:

— Я... сьогодні... ходив... у колгоспний сад... красти яблука...

В кімнаті запала тиша. Мати, витираючи рушником тарілку, зітхнула:

— Добрим хвалишся, сину.

А батько мовчав. І те мовчання було для Саньки важчим за найдошкульнішу лайку. Врешті батько поклав на коліно руку, з болем зауважив:

— Не знаю, як подивиться на це піонерська організація, а я думаю, що красти колгоспне добро..v— Він знову встав, пройшовся по хаті, тихо додав: — Я сподівався, що ти будеш моїм помічником, а ти...

Батько, здавалося, зовсім не сердився на Саньку. Голос у нього був стомлений, але Санька відчував, що батькові дуже боляче. Ні, краще б він кричав, лаявся, краще б просто відшмагав ремінцем. Санька все те куди б легше зніс. А так ось уже й спати лягли, батько й мати поснули, доспівали своїх пісень дівчата на вулиці і теж пішли на спочинок, а він, заклавши під голову руки, лежить горілиць, дивиться в синю темінь

ночі і все думає, думає...

* *

*

Чому батько так часто згадує Кольки Маринчика матір — Килину Трохимівну, радить Саньці познайомитися з нею? Що цікавого знайшов він у цій уже літній посивілій жінці з довгою гирлигою в руках? Санька щовечора бачить, як вона жене на колгоспне подвір'я зі степу отару овець.

— Тобі, сину, обов'язково треба ближче познайомитися з Килиною Трохимівною,—казав батько.— Був би у нас у колгоспі художник, треба було б намалювати її портрет і поставити в клубі чи навіть на майдані, щоб усі бачили.

Через кілька днів, коли хлопці запропонували знову піти до діда Кирила в колгоспний сад по яблука, Санька почервонів, з притиском у голосі відрізав:

— Не піду... Я не злодій якийсь...

Льонька чвиркнув слиною крізь зуби, хитрувато моргнув хлопцям з-під насунутого кашкета: дивіться, мовляв, який.

Санька зблід, але все ж спокійно додав:

— Сорому терпіти більше не хочу.

— Диви, який розумака,— сказав Колька, мружачи очі.— А ми що ж, по-твоєму, злодії?

Санька думав, що на цей раз не обійдеться без бійки. Але коли він, все ще стискуючи кулаки і спідлоба дивлячись на своїх товаришів, розповідав про розмову з батьком, нагадавши і про електростанцію, і про телевізор, і про радіоприймач, друзяки враз притихли:

— Ну, про електростанцію це ти брешеш,— сказав Льонька Пастух, поблискуючи своїми сірими очима.

Санька вдарив себе в груди:

— Не я буду... От чесне тобі піонерське! Так і сказав: тоді можна буде включити і радіоприймачі, і телевізори... Тільки б скоріше колгосп наш багатшим ставав.

Хлопці замріяно мовчали: ех, коли б то справді так.

Одного разу Санька підмовив їх піти в поле, в яри, де пасе вівці Килина Трохимівна. Вони взяли у вузлик кілька яблук, пляшку молока і окраєць хліба.

Було то в жнива. На пагорбі, то поспішаючи один до одного, то знову розходячись, працювали два самохідні комбайни з білими парасольками. Обабіч дороги, весело вимахуючи крильми, стрекотіли жатки. Шляхом, здіймаючи куряву, мчали автомашини, вантажені зерном, їхали безтарки.

Коли хлопці дійшли до ярів, то побачили на схилах отару овець, а за нею і Килину Трохимівну. Стояла вона в білій хустці, задумано зіпершись на довгу гирлигу, дивилася кудись у степ. Коли діти наблизились до неї, усміхнулась, приголубила їх материнським поглядом.

— А ви це аж сюди як забрели?

— Полудень вам принесли...— сказав Колька.

"Був би художник, портрет би її намалювати..." — згадав Санька батькові слова і ще пильніше придивився до неї. З-під білої хустки, що дашком нап'ята над лобом, визирав сиве пасмо волосся. Обличчя засмагле, і на його темному тлі добрі голубі очі, з якимось смутком в глибинах. Руки, що тримають гирлигу, аж червонясті від вітрів та сонця.

— Ну що ж, хлоп'ята, сідайте, бо ви вже, мабуть, втомилися, поки дійшли сюди.

Вони посідали.

Лоскотно пахне материнка. Сюрчать коники. На жовтому суцвітті буркуна вайлуватو лазить чорний джміль. Санька бачить, як він стромляє в кожную квітку хоботок,— певно, смокче нектар. Потім розправляє крила і, наповнюючи повітря густим гудінням, летить геть. В ту ж хвилину на сусідню квітку спустився білий метелик, склав крила, мов парус, та й завмер, тільки вусами хитруватو поводить.

А Килина Трохимівна тим часом розв'язала вузлик, розіслала на траві кінці хустки, розламала окраєць паляниці на кілька шматків і, простягуючи кожному по яблуку та кусневі хліба, з усмішкою сказала:

— Покуштуйте, хлоп'ята, який добрий хліб у полі.

До Килини Трохимівни підійшла мала сіра овечка, витягла шию, ткнулася мордочкою в плече.

— А-а, і ти тут,— посміхнулася жінка, пригортаючи ліктем ягня до себе.

Воно не пручалося, покірно підібгало ніжки, цікаво повернувши голову, позирало навколо, а найпильніше на хліб, що був у руці Килини Трохимівни.

— Що, і ти хочеш покуштувати? — запитала вона і, переламавши свій шматочок навпіл, простягнула одну половину ягнятї. — На, їж.

Ягня смішно так, мов дитинча, зацмакало губами.

— Одинадцять років уже отак з ними,— промовила Килина Трохимівна задумливо, ніби сама до себе.

Санька чомусь здивувався:

— Одинадцять років?

Вона мовчки кивнула головою, а сама зорїла кудись у степ, ніби бачила там щось таке, чого не помічали діти.

— Одинадцять років,— зітхнула.

— А мені теж одинадцять,— признався Санька.

— Значить, в той рік, коли ти народився, я почала працювати чабанкою.

І знову гляділа в степ.

— А разом з нашим батьком — моїм чоловіком, а Кольчиним татком — це було б двадцять п'ять років.

І тільки тепер Санька згадав, що він нічого не знав про Кольчиного батька.

— Колю, а де твій тато? — запитав Санька, кусаючи хліб.

І в ту хвилину помітив, як у Килини Трохимівни на перенісї лягли три глибокі зморшки.

— Е, дитино, немає нашого батька...— тихо зітхнула Килина Трохимівна.

Санька не стерпів:

— А де ж?

Килина Трохимівна журно похитала головою:

— То невеселі, діти, згадки. Хай колись іншим разом розповім, а зараз їжте.

— Ні, розкажіть зараз,— попросив Санька.

Хлопці принишкли. Килина Трохимівна глянула на сина, на Саньку.

— Ну що ж, коли цікаво — слухайте. Він теж був колгоспним вівчарем. Люди обрали його до правління, бо хазяїн він був такий, що кращого в цілیم світі не знайдеш.

Мати подивилась на свої засмаглі, збронзовілі руки, помовчала хвилину, ніби збиралася з думками, продовжувала:

— Писали про нього в газетах, їздив він і в Київ, і в Москву, в Кремлі був. Просили розповісти про свою роботу. А він, бідолашний, виходив на люди та й зовсім не знав, як говорить, переступав з ноги на ногу, не мав де подіти руки.

Обличчя Килини Трохимівни проясніло, очі виповнилися далекою радістю.

— Коли вручали йому орден, то було свято для всього села, для цілого району.

Жовтогаряче, в чорну цяточку сонечко побігло по її засмаглій руці від ліктя до пальців. Килина Трохимівна витягнула руку і кілька хвилин мовчки слідкувала за ним. Коли воно, вилізши на палець, розіп'яло крила і полетіло, чомусь зітхнула глибоко та важко.

— А потім війна... Фашисти в Криничках. Пожарища. Розстріли. Забрали і його. Як же — орденоносець! Активіст! Говорять, на допиті він назвав себе комуністом, хоч був безпартійним.

Вона обвела поглядом дітей, вронила скорботно, глухо:

— Вони розстріляли нашого татка. Вони боялися його.

По мовчанці знову вела:

— Я заховала його орден з портретом Леніна. А коли після війни знову почали зорганізовувати артіль, попросила наставити мене чабанкою. Так оце відтоді і працюю.

Хлопці сиділи задумливі, принишкли. Десь у житі, що високою духмяною стіною підступало до самісінького яру, аж захлинаючись, підпадьомкав перепел, в блакитній високості неба нестямно змагалися дзвонарі-жайворонки, внизу, на дні глибокого вибалка, дзюрчав струмок.

Килина Трохимівна, худа, згорьована, засмагла від вітрів і сонця, мовби аж збронзовіла, стояла, зіпершись на гирлигу. "її портрет би намалювати..."— пригадалися Саньці батькові слова.

її портрет би намалювати... Так, так,— і Саньці тепер вона здавалася не просто жінкою, матір'ю його товариша Кольки Маринчика. Було в ній щось небуденне, велике.

Дивився Санька на неї і сам мовби ставав іншим, чутливішим, уважнішим до всього навколишнього. Якись добрі сили народжувалися в ньому. Він думав про все почуте щойно, і чомусь ріднішим, милішим ставав йому і цей степ з двома білими парасольками на комбайнах, що без угаву снують в золотому розливі достиглої пшениці, і тополі Криничок, що маячили в тремтливому мареві аж ген десь на

видноколі, і це рухливе стадо овець, що розбрелися на схилі байрака. Саньці хотілося робити щось хороше і для цього степу, і для Кольчиної матері, і для Кольки, і для батька, який залишив у місті завод, товаришів, звичну працю і приїхав сюди, до цих людей. Але що саме робити, Санька не знав. Хлопці не пішли додому, zostалися біля отари з Киною Трохимівною. Вона ходила за вівцями і часом розмовляла з ними, ніби вони розуміли її мову.

— Ну, ти, мале, чого відстало, біжи до гурту.

А то зривала стеблину овечого реп'яшка з ковтюшками вовни на колючках, бідкалась:

— От бачите — на кожному кущику отаке. Крапля води — наче зовсім маленьке діло. А воно ж із тих крапель на світі моря і океани. Ось і на цьому стеблі краплина вовни. А в мене серце болить: скільки тих реп'яхів по дорогах, в ярах, де ходять вівці. І на кожному реп'яшку краплина вовни. Коли б зібрати ті краплі до купи, можна б усім дітям у Криничках пов'язати на зиму теплі рукавички. У мене вже геть усі руки в болячках від тих реп'яхів. Ходжу за отарою і рву їх. Та хіба всі вирвеш...

Вона кидала на землю бур'янину, дивилася на мозоляві долоні своїх натруджених рук.

Додому хлопці поверталися увечері, коли на вулиці села уже спадали сутінки. Хазяйновито йшли за вівцями поряд з Киною Трохимівною.

А наступного дня зранку криничанці побачили незвичну картину: Санька, Колька Маринчик, Льонька Пастух і ще чоловік десять їхніх однокашників косами, серпами, сапами косили, збивали високі бур'яни обабіч шляху, що йшов у поле, до ярів. Їм, певно, було жарко. Хлопці поскидали сорочки, і сонце м'яко торкало їхні спітнілі спини, плечі, руки.